

ירית,

ובעל היינו טעמא דלא ירית, משום דהוה ליה ראוי, ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק.

ומקשה הגמרא: מכלל דרב הונא סבר, בעל נוטל בראוי כבמוחזק? והרי לית מאן דפליג שאין הבעל יורש את אשתו בראוי, ומדע הכא סבר רב הונא שירש הבעל את אשתו?

אמר רב אלעזר: דבר זה נפתח בגדולים [נידון זה התחיל בגדולים, היינו בדברי רב הונא] ונסתיים בקטנים [בדברי רב אלעזר, שהיה קטן כלפי רב הונא].

וכך יש ליישב את סברת רב הונא: דסבירא ליה, כל האומר "אחריך", כאומר מעכשיו דמי.

ולכן, כשאמר "נכסי לסבתא, ואחריה ליורשי", כאילו אמר, הרי גוף הקרקע קנוי מעכשיו ליורשי, אלא שהסבתא תאכל פירות מהקרקע כל ימי חייה.

נמצא, שגוף הקרקע היה קנוי לביתו עוד קודם מותה. ולכן הבעל יורשה, ולא הוי ראוי.

אמר רבה: מסתברא טעמא דבני מערבא,

דלא סבירא להו "כל האומר אחריך כאומר מעכשיו דמי", דהא אי קדים סבתא וזבנא, [אם קדמה הסבתא ומכרה את הנכסים קודם מותה] זבינה זביני [מכירתה קיימת], ומוכח שעדיין אין לבת כלום בנכסים עד שתמות הסבתא. ולכן הוי ראוי.

אמר רב פפא: הלכתא, אין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק⁽³⁸⁾.

ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק. ואין הבכור נוטל פי שנים במלוה, בין שגבו קרקע בין שגבו מעות.

ומלוה שעמור [כלומר, מלוה שהיה הבכור קכו-א חייב לאביהם], פלגי [חולקים את חלק הבכורה ביניהם]⁽³⁹⁾.

התבאר לעיל, שאין הבכור נוטל פי שנים בשבח שהשביחו היתומים בנכסים אחר מיתת אביהם.

בסוגיא שלפנינו יתבאר, מה הדין אם תבע הבכור לחלוק מיד, כדי שיוכל הוא להשביח את חלקו, והיתומים לא חלקו, והשביחו את הנכסים, האם יטול פי שנים בשבח:

אמר רב הונא אמר רב אסי: בכור שמיחה ביתומים ותבע לחלוק את הירושה,

39. ומבאר הרשב"ם, כיון דמספקא לן האם מלוה זו הרי היא כשאר מלוות, שאין הבכור נוטל בהן פי שנים,

או שמא, שאני מלוה זו, דניחא לבכור לשעבד נכסיו לגמרי לאביו, על מנת שהאב יחשב כמוחזק, ויטול הוא פי שנים.

הלכך, ממון המוטל בספק הוא, וחולקים. וכתבו התוספות, שאין זה מדין "ממון

"נכסי לסבתא ובתרה לירתה" כלומר, ליורשי הסבתא. ועיין בריטב"א.

38. אבל בשבח נוטל, כיון שהנכסים נמצאים מיד ברשותו, שהרי אין שם יורש אחר אלא הוא. נמצא שנכסיו הם שהשביחו.

מה שאין כן בכור, שאינו נוטל מהשבח שהשביחו הנכסים קודם חלוקה, כיון שהנכסים עדיין לא נכנסו לרשותו. רשב"ם.

לו דמי היזק ענביו. כמו שיבואר לקמן.

ורב יוסף אמר: אפילו דרכוב, בכור נוטל פי שנים.

ומקשה הגמרא: וכי במקרה שדרכוב נוטל פי שנים? והא מעיקרא עינבי, והשתא חמרא [יין]? ומדוע לא יקנו את הענבים בשינוי (42)?

ומתרצת הגמרא: כדאמר רב עוקבא בר חמא בענין אחר (יובא להלן), דנפקא מינא ליתן לו דמי היזק ענביו.

מיחה (40)! כלומר, הוי כאילו זכה בחלק הבכורה, ואם השביחו היתומים את חלקו, זוכה בשבח, כאילו נכסיו הם שהשביחו.

וטעם הדבר, משום דקיימא לן, "יש לו לבכור פי שנים קודם חלוקה", ומשעה שתבע את חלק בכורתו זכה בה בכל מקום שהיא (41).

אמר רבה, מפתבר טעמיה דרב אפי במקרה שהיו בנכסים ענבים, ובצרום היתומים, או זיתים ומפוקב, אבל אם דרכוב היתומים, לא. [אין הבכור נוטל פי שנים]. שהרי קנו אותם בשינוי. ועל כל פנים, חייבים לשלם

בה. ועיין ר"ן.

ועיין עוד בנתיבות המשפט (רעחא) שביאר מדוע לא יזכה למפרע אחר שגילה דעתו דניחא ליה בבכורתו.

42. רשב"ם פירש, דקושיית הגמרא היתה מהלכות "שינוי" בגזילה, וכשם ששינוי קונה בגזילה, כך יקנה בנידון דידן, שלא יטול הבכור פי שנים בשבח הענבים.

והקשו עליו התוספות, הא איכא מאן דאמר ששינוי אינו קונה, ושמא סבר רב יוסף כאותו מאן דאמר?

ובחידושי הגר"ע איגר ציין לדברי התוספות (בבא קמא ס"ב ד"ה מי) שכתבו בדעת רב יוסף דסבירא ליה שינוי קונה. וכן שם (צד"א) מבואר שדעת שמואל ששינוי אינו קונה. ואם כן שפיר הקשתה הגמרא בסוגיין על רב יוסף ושמואל לשיטתם. ועיין עוד ברש"ש, ובנתיבות המשפט (רעח"ב).

ובריטב"א כתב, דהכא כיון שהם גזלנים ואינם כוורדים שלא ברשות, שהרי מיחה בהם שלא ירדו, לכן משלמים כשעת הגזילה. ועיין עוד בנמוקי יוסף, ובר"י מיגאש.

המוטל בספק, שהרי לא קיימא לן כסומכוס ש"ממון המוטל בספק חולקין", אלא כרבנן שאמרו, המוציא מחברו עליו הראיה. והכא תקנת חכמים מיוחדת שיחלקו בספק אף לדעת רבנן.

אמנם דעת הרשב"ם כמו שכתב ביד רמ"ה (צ"ד) דהכא חשיבי שניהם מוחזקים בשוה, ובכחאי גוונא אף רבנן מודו לסומכוס ש"ממון המוטל בספק חולקין".

ולטעם הרשב"ם הסתפק הגרעק"א, אם הזיק שורו של הבכור את נכסי אביו, ולא ידע מזה הבכור עד לאחר מיתת אביו, ובכח"ג לא שיק טעמא דהרשב"ם, שהרי הבכור לא ידע לשעבד את נכסיו מחיים לאביו, ולכאורה הוי ראוי.

40. עיין רשב"ם ד"ה אבל דרכוב בשם ר"ח.

41. הרשב"ם. וזוכה בחלק ירושתו משעה שחפץ לזכות בה.

אך אינו זוכה בחלקו משעת מיתה, כיון שמתנה קריא רחמנא, ולא זכה בחלקו עד שיגלה בדעתו שחפץ לזכות בה, כשם שאין מקבל המתנה זוכה בה עד שיגלה בדעתו שחפץ לזכות

הבא נמי יש לתרץ דברי רב יוסף, דנותן לו דמי היזק ענביו.

רב פפי משמיה דרבא אמר: ויתר בכל הנכסים כולן.

נמצא שלא נחלקו רבה ורב יוסף בדין, אלא מר אמר בלשון זו, ומר בלשון אחרת.

מבאר הגמרא: רב פפא משמיה דרבא אמר ויתר באותה שדה, קא סבר אין לו לבכור זכות בחלק בכורתו קודם חלוקה, ולכן מה דאתא ליריה, אחיל. אידך לא אחיל. שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם⁽⁴³⁾.

היבא איתמר [היכן נאמר] דברי רב עוקבא בר חמא הנ"ל?

ורב פפי משמיה דרבא אמר ויתר בכל הנכסים כולן, קא סבר יש לו לבכור קודם חלוקה. ואם כן דבר שבא לעולם הוא, ומדאחיל בהא, אחיל בכולהו.

אהא דאמר רב יהודה אמר שמואל, בכור ופשוט שהניה להן אביהן ענבים ובצרום זיתים ומסקום, בכור נוטל פי שנים, אפילו דרכוב.

והא דרב פפי ורב פפא לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר [כלומר, דבריהם לא נאמרו בנושא זה, אלא נלמדו מענין אחר, מתוך מעשה שהיה].

ונתקשינו: דרכום? מעיקרא עינבי השתא חמרא?

וכך היה המעשה: דההוא בכור דאזיל זבין נכסי ידיה ודפשוט, [מכר חלק בכורתו וחלק מנכסי אחיו הפשוט].

אמר מר עוקבא בר חמא, ליתן לו דמי היזק ענביו. כדלעיל.

עוד בדיני בכור:

אזול יתמי בני פשוט, למיכל תמרי מהנהו לקוחות.

אמר רב אסי: בכור שנטל חלק בנכסים כפשוט, ולא תבע חלק בכורתו, ויתר. ושוב אינו נוטל חלק בכורה. כדלהלן.

מחונהו. [הכום הלקוחות, ומנעו מהם מלאכול מנכסיהם].

וטעם הדבר, כיון חלק הבכורה נקרא בתורה מתנה, כלשון הכתוב, "לתת לו פי שנים", ואם אינו חפץ בנכסים אלו, אין זו מתנה עבורו, ושוב לא יזכה בהם.

אמרי להו קרובים [קרובי היתומים]: לא מיסתייא דזבנתינהו לנכסייהו, אלא מימחא נמי מחיתו להו [לא די שקניתם שלא כדין את נכסיהם, גם הכיתם אותם]?

מבאר הגמרא: מאי ויתר?

אתו לקמיה דרבא, אמר להו: המכירה בטלה, ולא עשה הבכור במכירה זו ולא כלום.

רב פפא משמיה דרבא אמר: ויתר באותה שדה. אך בשאר הנכסים נוטל פי שנים.

ועיין בריטב"א שכתב, דודאי מועיל סילוק בדבר שלא בא לעולם, ואם אמר בפירוש

43. ברשב"ם מבואר, שלא מועילה מחילה בדבר שלא בא לעולם.